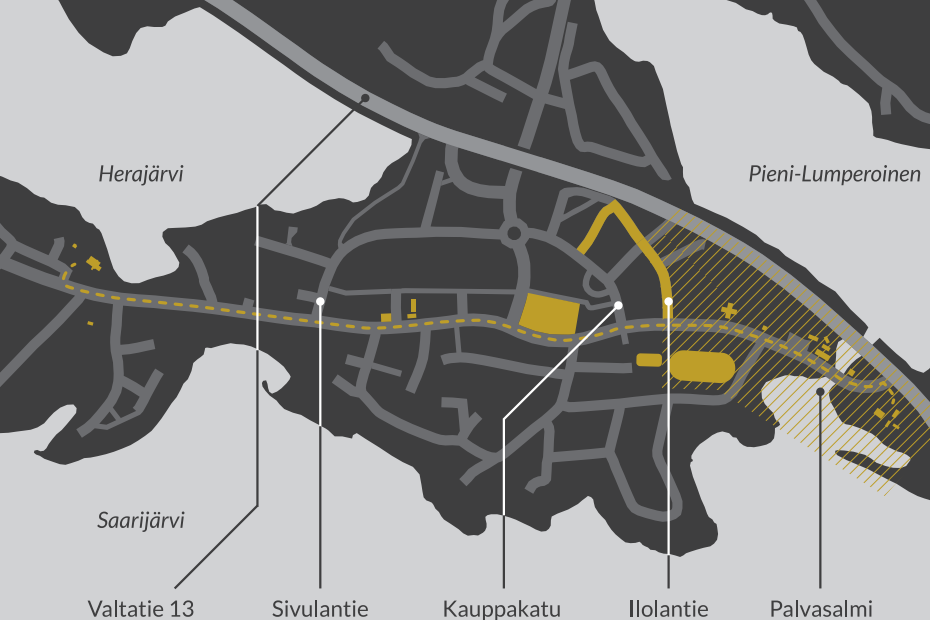




**Saarijärven
kulttuuriraitti**





Tervetuloa Saarijärven kulttuuriraitille

Saarijärven keskustaajama syntyi maantie- ja vesistöreittien solmukohtaan Palvasalmen rannalle itsenäisen seurakunnan ja vesistön läheisyyteen rakennetun kirkon myötä vuonna 1628. Kehitys kirkonkyläksi oli kuitenkin hidasta, sillä vasta maakaupan, eli maaseudun kiinteillä kauppapaikoilla tapahtuvan kaupankäynnin vapautuminen vuonna 1859 toi kauppiaita ja kaupoissa tarvittuja virkamiehiä kirkon ympäristöön. Väestön kasvu toi mukanaan palvelujen kysyntää ja ammatinharjoittajien tulo vauhditti kirkonkylän kehitystä oikeaksi taajamaksi.

Saarijärven liikekeskus siirtyi Palvasalmelta käsityöläiskeskittymän myötä ensin 1800-luvun loppupuolella Ilolantielle ja edelleen Paavontielle ennen nykyistä Kauppakatua. Kulttuuriraitti lähtee liikkeelle Paavontien alusta, Palvasalmen kupeesta Tarvaalan pappilasta, alun perin seurakunnan kappelaiselle vuonna 1689 rakennetusta virkatalosta. Raitti kulkee pitkin nykyistä Paavontietä, joka ennen Valtatie 13:n rakentamista vuosina 1957–1961 oli Kokkolaan johtava maantie. Tämä keskustan pääväylä oli 1970-luvun puoliväliin asti nykyistä kapeampi hiekkatie, jota reunustivat vanhat liikerakennukset. Voit kulkea raitin halutessasi myös museolta Tarvaalan pappilaan.

Saarijärven museon ystävät ry:n ja Saarijärven kaupungin yhteistyössä toteuttamalla kulttuuriraitilla tutustutaan Saarijärven historiaan ja paikakunnan kulttuuriperintöön Paavontien varrella sijaitsevien kohteiden kautta. Hieman yli kahden kilometrin pituinen raitti päättyy Saarijärven museoon, joka on tallentanut, tutkinut ja esitellyt Saarijärven kulttuuriperintöä yli 70 vuotta aktiivisten kotiseutuihmisten ja sittemmin ammattimaisesti hoidetun kunnallisen museon työllä.

--- Saarijärven kulttuuriraitti (Paavontie) ■ Raitin kohteet



Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY) kuuluva Saarijärven vanha osa



Herajärvi

Pieni-Lumperoinen

10

9

7-8

6

3-5

2

1

1

Tarvaalan pappila

2

Sillankorva ja Sofianranta

3-5

Keskusurheilukenttä, Saarijärven kirkko ja Ilolantie

6

Läntinen hautausmaa

7-8

Työväentalo, Paavola ja kierrätyskeskus

9

Pyhittäjä Arseni Konevitsalaisen tsasouna

10

Saarijärven museo

Saarijärvi



Tarvaalan pappila

Paavontien alkupäässä sijaitseva Tarvaalan pappila perustettiin Saarijärven seurakunnan kappalaisen virkataloksi vuonna 1689. Sen rakennuttamisesta vastasi kappalainen Henrik Silander. Isonvihan (1713–1721) aikana vuonna 1714 pappilan polttivat venäläiset joukot, mutta se rakennettiin uudelleen 1740-luvulla. Suomen sodan aikana vuonna 1809 se joutui jälleen ryöstelyn ja ilkvallan kohteeksi.

Lääninarkkitehti K. V. Reinius suunnitteli paikalle 1800-luvun lopulla uuden pappilarakennuksen. Alkuperäinen koristeellinen julkisivu muutettiin ajan tyylin mukaisesti pelkistetyimmäksi, kun rakennus muutettiin kirkkoherran virkataloksi arkkitehti Olavi Kivimaan suunnitelmien mukaan vuonna 1948.



Tarvaalan pappila alkuperäisessä, koristeellisessa asussaan todennäköisesti 1910-luvulla. Pappilan edustalla kappalainen Väinö Turkanheimo perheensä ja pappilan talousväen kanssa.



Erik Sillman (1827–1896) avioitui vuonna 1868 Saarijärven Rahkolan Savolan tilan tyttären Sofian (1833–1917) kanssa. Sofia Sillman jäi leskeksi Erikin kuoltua vuonna 1896. Sofia lahjoitti Hongellin kartanon kunnalle orpokodin perustamista varten (1909) ja testamenttasi myöhemmin kiinteän ja irtaimen omaisuutensa kunnalle samaan tarkoitukseen. Sofiakoti aloitti toimintansa kartanossa joulukuussa 1919.



Sillankorva ja Sofianranta

Kirkon ympäristöön nousseet käsityöläisten verstaat ja maakaupat loivat 1800-luvulla alkusysäyksen Saarijärven keskustaajaman synnylle. Nykyisen Kunnantuvan rakennutti suutari, karvari, nahkuri ja kauppias Erik (Eero) Sillman. Toisen rakennuksen, nykyisen Sofiakodin, rakennutti kauppakartanoksi ja kauppiaan asunnoksi kauppias Heikki (Henrik) Hongell (Honkaniemi). Kauppiaiden keskinäinen kilpailu oli kovaa. Saarijärven ensimmäinen maakauppias, nykyisen Ilolantien ja Paavontien kulmaan kaupparakennuksen tehnyt C. D. Mahlberg pystyi lausunnoillaan pitkään estämään uusien kauppaoikeuksien myöntämisen.

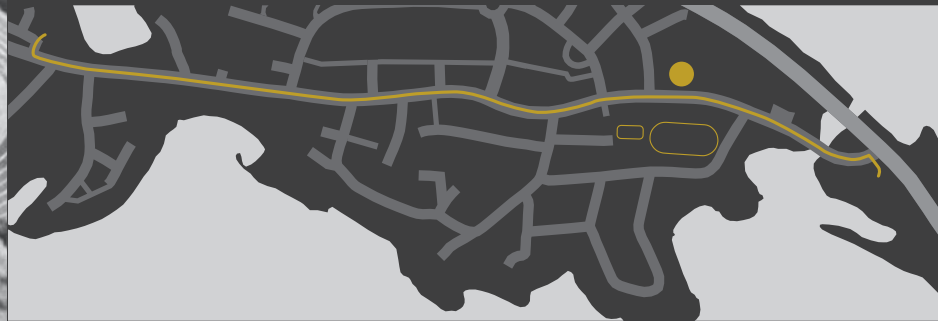


Matti Kauppisen Iyijkynäpiirustus Saarijärven kirkon seudusta vuodelta 1868. Kirkon lisäksi teoksessa näkyvät Hongellin ja Sillmanin talot salmen länsipuolella, kuvassa vesistön ja kirkon tapulin välissä.



Keskusurheilukenttä

Keskusurheilukentän rakennustyöt aloitettiin vuonna 1946 kirkon eteläpuolelle suomalaiselle niittyalueelle. Rummakkolähtökohdasta huolimatta Sampo-paikallislehti oli vuotta aikaisemmin otsikoinut kentän suunnitelmista kertovan uutisen kunnianhimoisesti: ”Suomen kaunein urheilukenttä Saarijärvelle”. Suunnitelmissa onnistuttiin, sillä täysimittaisen urheilukentän käyttöönhkimisen jälkeen 18.7.1948 muun muassa Suomen Valtakunnan Urheiluliiton julkaisema Urheilu-lehti hehkutti kentän kauneutta. Vuonna 1949 Saarijärven Juhannuskisat käytiin ensimmäistä kertaa uudella kentällä. Kisojen tähti oli trinidadilainen, Isoa-Britanniaa edustanut pikamatkan juoksija Emmanuel McDonald Bailey. Urheilijat toivat Saarijärvelle kansainvälisyyttä, joka ei ollut tavallista 1940–1950-luvun suomalaisissa maalaispitäjissä.

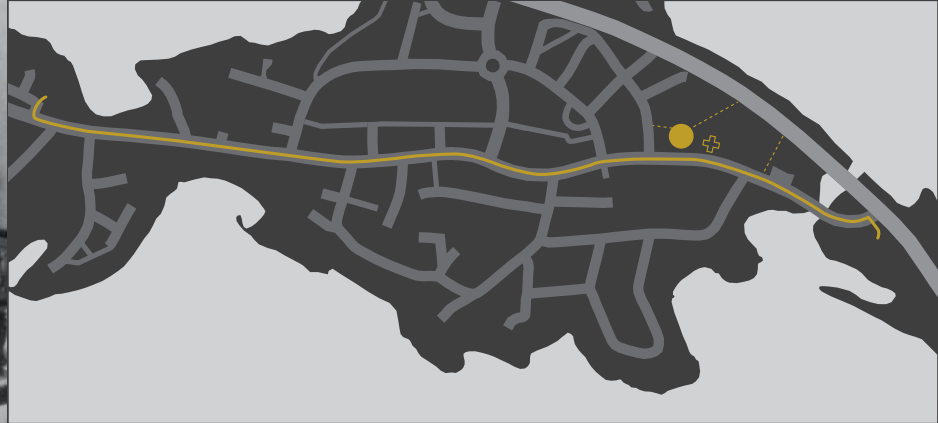


Ilmakuussa Keskusurheilukenttä kesällä 1950. ”Kun tätä katselee, niin vähältä pitää, etten itke”, totesi Saarijärven Pullistuksen puheenjohtaja, kunnanlääkäri Arvo Järvinen kauniista kentästä vihkiäisjuhlapuheessaan.



Saarijärven kirkko

Saarijärven kolmas kirkko valmistui vuonna 1849 samalle alueelle, jossa olivat sijainneet aiemmat kirkot 1600-luvulla. Kirkon varsinaisena suunnittelijana pidetään nykyään A. F. Granstedtia, joka työskenteli arkkitehti C. L. Engelin johtamassa julkisen rakentamisen keskusvirastossa, intendenttikonttorissa. Kirkon rakennustöiden johdossa oli kaustislainen Jaakko Kuorikoski ja tapulin (1865) rakennusta johti hänen poikansa Heikki Kuorikoski. Vanhalle hautausmaalle kirkon ympärillä haudattiin jo ensimmäisen kirkon valmistuttua 1620-luvulla.



Saarijärven kirkon alttari vuoden 1930 remontin jälkeen. Etualalla keskikäytävän yläpuolella riippunut, Heinämäen suvun kirkkoon 1800-luvulla lahjoittama katto-kruunu. Remontin jälkeen kynttilöiden ohella kirkkoa valaisivat nyt myös sähkövalot.



Ilolantie

Ilolantiestä muodostui 1800-luvun lopulla Saarijärven raittimainen liikekeskus, joka 1930-luvulta lähtien siirtyi Paavontielle ja 1960-luvulla Kauppakadulle. Ilolantien loppupäässä näkyy toisen maailmansodan jälkeisen ajan rakennusperintö sekä 1900-luvun jälkipuolen rakennushistorialliset kerrostumat. Vanhempaa rakentamista edustavat muun muassa 1780-luvulla kirkonkylän karttoihin merkityn saarijärveläiskantatila Ilolan nykyinen, 1900-luvun alussa valmistunut päärakennus ja viereinen Lusikkalinna, samoihin aikoihin rakennettu Nahkuri Gabriel Hytösen työmiesten talo, nykyinen Seurahuone.



1930-luvulla Veikko Hytönen uudisti nahkurin työmiesten asuinrakennuksena toimineen Lusikkalinnan hotelli-ravintolaksi ajan funkkistyylin mukaisesti. Uusitun ilmeen lisäksi toisen kerroksen saanut entinen hirsirakennus kuvassa 1940-luvulla.



Läntinen hautausmaa

Läntisen hautausmaan vihkiminen käyttöön 24.6.1866 liittyi Saarijärvellä koettuihin pahimpiin nälkävuosiin ja niiden mukanaan tuomaan kuolleisuuden voimakkaaseen kasvuun 1860-luvun lopussa. Pelkästään käyttöönottoa seuranneena juhannuspäivänä siunattiin rati- eli niin sanottuun rivihautaan 56 vainajaa. Suomen senaatti purki kirkkoa ympäröivän vanhan hautausmaan hautauskiellon vuonna 1911.



Läntistä hautausmaata ympäröimään rakennettiin 1870-luvulla puusäleita, joka muutettiin harmaakiviseksi ja korotettiin vuonna 1931. 1950-luvun alussa otetussa kuvassa näkyy sisäänkäynnin luona sittemmin purettu, vuonna 1871 valmistunut paari- eli ruumishuone. Tien toisella puolella näkyvät Haapasolan liiketalo ja Keski-Suomen Valon rakennus.

Läntisen hautausmaan kohteita

1. Härkämänty

Luonnonmuistomerkkinä suojellun puun nimityksen alkuperä saattaa olla ensikertalaisen matkamiehen antama nimitys kestityspaikalle.

2. Steniuksen sukuhauta

Hautausmaan käyttöön vihkineen kirkkoherran, hänen puolisonsa ja poikansa hauta.

3. Heralan sukuhauta

1730 perustettu Heral lukeutui Saarijärven mahtavimpiin tiloihin. Johan ja Leena Heralan perheen seitsemästä lapsesta taidemaalari Aune Heral sai virikkeitä uralleen jo lapsuuskodissaan.

4. Karl Kristian Kekoni (Kekonen)

Saarijärven kappalaisena 1895–1911 toiminut Karl Kristian Kekoni jäi seurakunnan historiaan värikkäänä persoonana, jonka myrskyisä avioliitto ei tyyntynyt edes piispan kehotuksesta.

5. Anton ja Amanda Lilius

Kappalainen Anton Lilius toimi neljään otteeseen pappissäädyn edustajana valtiopäivillä edistäen esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa perintö- ja naimaosuuden myöntämisessä.

6. Eero ja Sofia Sillman

Erik (Eero) Sillman harjoitti 1800-luvun puolivälistä suutarin, nahkurin ja kauppiaan ammattia Palvasalmen rannalla. Hänen puolisonsa Sofian aloitteesta Saarijärvelle saatiin orpokoti 1919.

7. Hytösten sukuhauta / Hongellien sukuhauta

Nahkatehtailija Gabriel Hytönen ja kauppias Heikki Hongell (Honkaniemi) liittyvät Saarijärven liikekeskuksen syntymiseen kirkonkylän itäpuolelle 1800-luvun jälkipuoliskolla.

8. Paavali ja Kaisa Savonen / Ilta ja Veikko Ikkala

Talonpoikaissäättyä valtiopäivillä neljästi edustanut Paavali (Paavo) Savonen (Nyrönen) ehdotti muun muassa Keski-Suomen läänin perustamista ja Keitele–Päijänne-kanavan rakentamista. Kotiseutuneuvos Ilta Ikkalaan henkilöityi paikallisen kulttuurin vaalinta ja kehittäminen.

9. Tapperin sukuhauta, Surumarssi-hautamuistomerkki

Tapperin taiteilijaveljesten sekä heidän vanhempiansa hautaa koristaa vuonna 1986 pystytetty Surumarssi-hautamuistomerkki.

10. Äidin hauta (Pyhäjärvi)

Vanhalle hautausmaalle on haudattu kalmarilainen äiti (1828–1882) ja Läntiselle hautausmaalle Pyhäjärven kylässä elänyt henkilö (1824–1898). Nimettömyyteen liittyi esimerkiksi aikalaisten keskuudessa häpeällisenä pidetty sairaus.

11. Matti ja Heleena (Helena) Rutanen (Taipale)

Matti Rutanen (Taipale) perusti Saarijärvelle kirkkoherra Steniuksen kanssa kansakoululaitoksen, Tarvaalan maanviljelyskoulun ja Keski-Suomen ensimmäisen kirjaston.





Työväentalo

Saarijärven työväenyhdistyksen perustava kokous pidettiin 29.5.1904 muistitiedon mukaan Kivikosken talossa, joka sijaitsi museolle päin mentäessä nykyisen Paavontien ja Sivulantien risteyksen jälkeen tien oikeassa laidassa. Aluksi kirkonkylän suuremmissa taloissa kokoustanut yhdistys osti oman talon, Kantolan entisen kauppakartanon, lokakuussa 1908. 1920-luvun lopulle tultaessa Kantola oli muutettu ja laajennettu hyvin yhdistyskäyttöön sopivaksi tilaksi. Vuonna 1975 palanut seuraintalorakennus kunnostettiin talkoilla ja se on aktiivisessa käytössä edelleen.

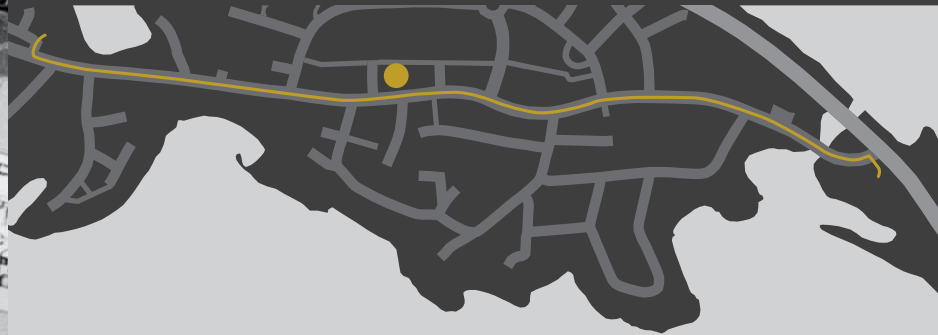


Vuonna 1947 otetussa kuvassa oikealla työväentalo, jonka vuokratontin työväenyhdistys osti August Mannilalta vuonna 1923. Seuraavana Osuusliike Paavonseudun päämyymälä ja Salosen liiketalo, jossa toimi Edwin Salosen yrityksen lisäksi Miettisen kahvila.



Paavola ja kierrätyskeskus

Vuonna 1938 perustetulla Osuusliike Paavonseudulla oli myymälöitä keskustoimipaikka Saarijärven lisäksi viidessä muussa kunnassa. Vuonna 1942 valmistuneessa keskusvarastossa (1) oli leipomo, virvoitusjuomatehdas, varastotiloja, konttori, iso liiteri, pesula ja autotalleja. Paavonseutu valmisti myös sota-aikana hiiltä ja pilkettä autojen polttoaineeksi. Työväentalon länsipuolella puutalossa sijainnut päämyymälä muutti vuonna 1950 työväentalon toiselle puolelle rakennettuun taloon (2). Myymälään valmistuivat osastot sekatarvareille ja elintarvikkeille sekä myöhemmin kangas-, vaate- ja jalkineosastot. Toisessa kerroksessa sijaitsi myös johtajan asunto. Paavonseudun kirkonkylän myymälä siirtyi Kauppakadulle 1960-luvulla. Paavonseutu liitettiin jyvaskyläläiseen Mäki-Mattiin vuonna 1971.



Paavonseudun keskustoimipaikka eli nykyinen Paavola (1) ja kierrätyskeskus (2) vuonna 1959. Keskustan maisemaa 1960-luvulle asti hallinneista pelloista taustalla Sivulan viljelykset.



Pyhittäjä Arseni Konevitsalaisen tsasouna

Saarijärven vuonna 1989 valmistuneen tsasounan esikuva saatiin Äänisniemeltä, Lelik-Ozeran kylästä Kizin saarelle siirretystä rukoushuoneesta. Karjalaisortodokseilla oli joka kyläkunnalla rukoushuone eli tsasouna, joka pyhitettiin aina joko henkilön, marttyyrin tai itsensä Jumalalle pyhitte-
neen muistolle. Mannilan männikössä sijaitsevan, Arseni Konevitsalaiselle
pyhitetyn tsasounan työt alkoivat puunkaadolla rukoushuoneen tontilla
30.6.1988. Suurin osa tsasounan rakennustöistä tehtiin talkoilla ja mukana
oli sekä ortodokseja että luterilaisia.

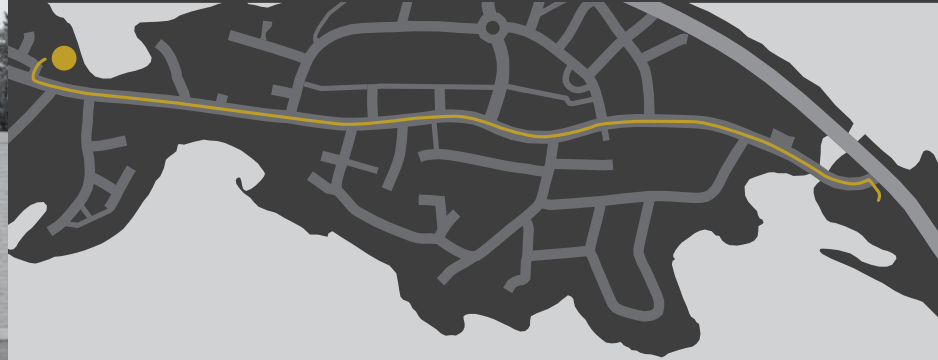


Vastavalmistunut tsasouna vuonna 1989. Alun perin maalaamaton tsasouna maalattiin loppukesästä 2010 tummanharmaalla ja vaaleansinisillä yksityiskohdilla. Kupoli ja tornin katto-osa jätettiin puunvärisiksi.



Saarijärven museo

Kaupungin taide- ja kulttuurihistoriallinen museo palvelee koko Saarijärven seutukuntaa. Paikkakunnan ensimmäisen museonäyttelyn järjesti Saarijärvi-Seura jo 1950-luvun alussa. Vuonna 1986 perustettu, ammatillisesti hoidettu Saarijärven museo pääsi museotoimintaan suunniteltuun rakennukseen kolme vuotta myöhemmin. Vuonna 2019 peruskorjattu ja laajennettu museo avattiin yleisölle 10.3.2020 saarijärveläislähtöisten Samuli Heimosen, Tiina Pyykkisen ja Hanna Råstin taidenäyttelyllä. Ystävänäpäivänä 2018 perustettu Saarijärven museon ystävät ry tukee museon näyttelyitä ja tapahtumia sekä vaalii kansalaisten kulttuuriyhteistyötä ja kanssakäymistä.



Saarijärven museon vastavalmistunut päärakennus lokakuussa 1989. Rakennuksen näyttelytoiminta käynnistyi kuvanveistäjä Kain Tapperin näyttelyllä (1.7.-31.8.). Saarijärven Mannilan Taidesäätien omistama Kain Tapperin Musta kallo paljastettiin kuvassa vielä tyhjän jalustan päällä lokakuussa 1991.



Näkymä Saarijärven kirkolle Palvasalmen sillalta 1910-luvulla.

KULTTUURIRAITIN TOTEUTUKSESSA
YHTEISTYÖSSÄ

Saarijärven museon ystävät ry
Saarijärven kaupunki

ESITTEEN TAITTO

Saarijärven kaupunki, Janne Heinonen

TEKSTIT, KUVATOIMITUS JA VISUAALINEN ILME

Saarijärven museo, Janne Timperi

KUVAT

Saarijärven museon kuva-arkisto

PAINATUS

PunaMusta Oy



Saarijärvi



SAARIJÄRVEN MUSEO
Saarijärvi Museum



SAARIJÄRVEN MUSEON
YSTÄVÄT



ClimateCalc CC-000025/FI
PunaMusta Printing